

Archeologisch bureauonderzoek

Plangebied Geuzenveld, deelgebied G
Stadsdeel Geuzenveld

BO 08-082, Amsterdam 2008

Inhoud

Samenvatting	4
Inleiding	5
1 Administratieve gegevens plangebied	6
1.1 Administratieve gegevens	6
2 Wet- en regelgeving	7
2.1 Algemeen	7
2.2 Nationale regelgeving	7
2.3 Provincie Noord-Holland	8
2.4 Gemeente Amsterdam	9
2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie	11
2.6 Situatie plangebied Geuzenveld deelgebied G	12
3 Bodemkunde en historie	13
3.1 Algemeen	13
3.2 Historisch-topografische inventarisatie	14
3.3 Overzicht archeologische vindplaatsen	16
4 Archeologische verwachtingenkaart	17
5 Archeologische beleidskaart	19
Conclusie	21

Samenvatting

Bureau Monumenten & Archeologie (BMA) heeft in opdracht van het Stadsdeel Geuzenveld een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het bestemmingsplangebied Geuzenveld deelgebied G. Dit is bedoeld om het cultuurhistorische verleden van het plangebied in kaart te brengen en daarmee een beeld te krijgen van de archeologische sporen die in de bodem aanwezig kunnen zijn. De historisch topografische kartering heeft geresulteerd in een overzicht van archeologische informatie over de ontwikkeling van deze stedelijke zone vanaf de 11de eeuw tot in de 20ste eeuw. Van dit ruimtelijke en landschappelijke beeld is een beleidskaart van archeologische waarden afgeleid. De kaart biedt een specificatie van de beleidsregels en maatregelen voor de vereiste archeologische monumentenzorg.

In het bestemmingsplangebied Geuzenveld deelgebied G zijn vijf archeologische verwachtingszones onderscheiden waarvoor het archeologische beleid in drie categorieën is op te splitsen. In zones A en B geldt dat bij bodemingrepen dieper dan 1,00 m onder maaiveldniveau en met een oppervlak groter dan 100 m² een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) in de planvorming wordt opgenomen. In zones C-E is een dergelijke IVO nodig bij bodemingrepen dieper dan 2,00 m onder maaiveldniveau en met een oppervlak groter dan 10.000 m². In de zones D en E komen ook uitzonderingsgebieden voor waar geen archeologische maatregelen nodig zijn. In deze gebieden zijn eventuele archeologische sporen verwijderd tijdens de bouwwerkzaamheden bij de aanleg van de woonwijk in de jaren '50 van de vorige eeuw. Overigens geldt voor alle zones dat ook in geval geen archeologisch vooronderzoek vereist is en er toch archeologische overblijfselen bij bouwwerkzaamheden aangetroffen worden, deze volgens de wet bij de gemeente aangemeld dienen te worden.

Inleiding

Het archeologisch bureauonderzoek van Bureau Monumenten & Archeologie (BMA) betreft een inventarisatie van archeologische c.q. cultuurhistorische waarden binnen het bestemmingsplangebied deelgebied G in opdracht van het Stadsdeel Geuzenveld. Uitgaande van deze waardestellende inventarisatie wordt het beleid vastgesteld voor het behoud en/of documentatie van eventuele archeologische overblijfselen in verband met toekomstige bouwplannen.

In het plangebied is tot op heden geen archeologisch veldonderzoek uitgevoerd. Ook zijn er geen concrete aanwijzingen over de aanwezigheid van archeologische overblijfselen. De voorliggende waardestelling is gebaseerd op een historisch topografische inventarisatie van kaartmateriaal, archiefbronnen en publicaties, in samenhang met archeologische informatie over vergelijkbare locaties in de directe omgeving.

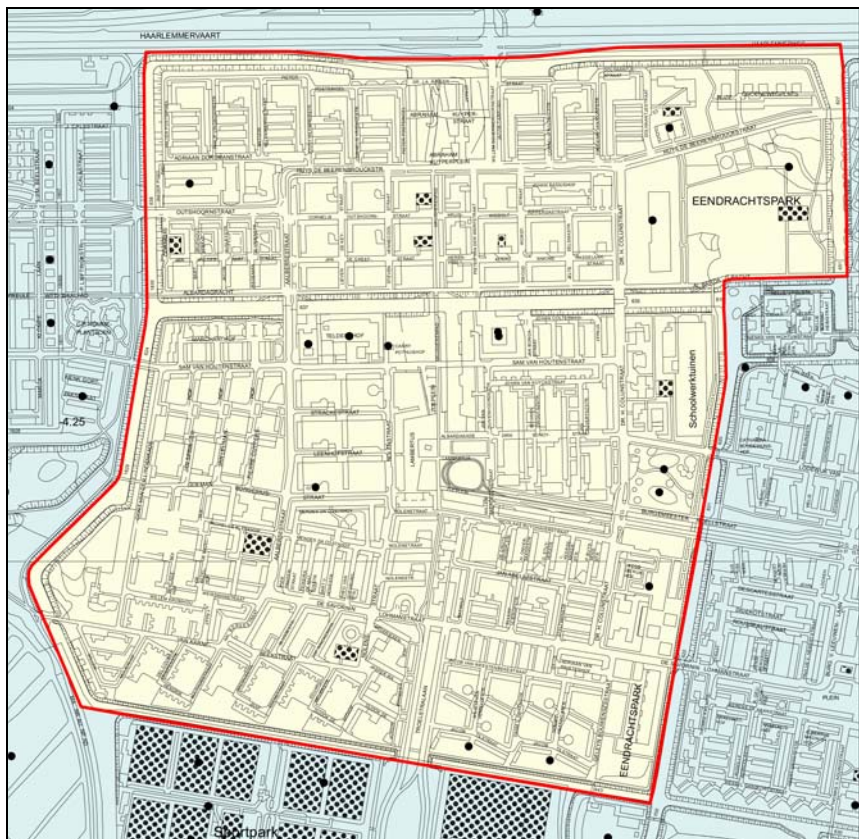
In het bureauonderzoek komen het nationale, provinciale en gemeentelijke archeologie beleid (hoofdstuk 2), de historische en archeologische achtergronden (hoofdstuk 3) en de archeologische verwachting van het plangebied (hoofdstuk 4) aan de orde. Het beleid, dat voortvloeit uit de waardestellingen voor dit gebied, is vastgelegd in een beleidskaart (hoofdstuk 5), gekoppeld aan een advies over de maatregelen voor integratie van archeologie binnen (toekomstige) planontwikkeling.

1 Administratieve gegevens plangebied

Het plangebied Geuzenveld deelgebied G ligt ten zuiden van de Haarlemmerweg. Het plangebied wordt in het westen begrensd door het water langs het Pieterpostpad, de Pieterpostkade en de Cort van der Lindenkaide. In het oosten wordt het plangebied begrensd door het Eendrachtspark en in het zuiden door het Sloterpark en sportpark Ookmeer.

1.1 Administratieve gegevens

Provincie	Noord-Holland	Gemeente	Amsterdam
Plaats	Amsterdam	Kaartblad	25B en 25G
X-coördinaat NW	114.623	Y-coördinaat NW	488.626
X-coördinaat NO	115.826	Y-coördinaat NO	488.640
X-coördinaat ZW	114.552	Y-coördinaat ZW	487.501
X-coördinaat ZO	114.552	Y-coördinaat ZO	487.332
Kadastraalnummer(s). STN 02 I			
ARCHIS meldingsnr. 30088			

1 Locatie bestemmingsplangebied Geuzenveld deelgebied G (rood omlijnd)

2 Wet- en regelgeving

2.1 Algemeen

Het archeologische erfgoed bestaat uit voorwerpen en structuren die in de bodem bewaard zijn. Ook landschappelijke of infrastructurele elementen kunnen een archeologische waarde hebben. Deze materiële overblijfselen vormen een onderdeel van onze leefomgeving waarvan het behoud of ontsluiting op maat gesneden maatregelen vergen. Het archeologische bodemarchief levert een bijdrage aan de cultuurhistorie van onze stad en maakt de beleving van het verleden bovendien tastbaar.

Vanwege het ruimtelijke karakter van het bodemarchief heeft het archeologische beleid raakvlakken met dat van de ruimtelijke ordening. Door de wijziging van de Monumentenwet 1988 met ingang van 1 september 2007 is archeologische zorg formeel geïntegreerd in ruimtelijke ordeningsprocessen. Een essentieel uitgangspunt van de nieuwe wet is dat het erfgoed in de bodem beter wordt beschermd. Dit betekent dat in ruimtelijke ontwikkelingen vroegtijdig rekening wordt gehouden met archeologisch erfgoed. Als behoud in de bodem geen optie is dan is, voorafgaand aan de bodemverstoring, onderzoek nodig om archeologische overblijfselen te documenteren en de informatie en vondsten te behouden. In de dichtbebouwde stedelijke omgeving is in de praktijk doorgaans sprake van deze laatste optie.

2.2 Nationale regelgeving

Aan het einde van de jaren tachtig groeide het besef dat archeologische vindplaatsen in Europa ernstig werden aangetast door grootschalige infrastructurele werken, de toename van bouwlocaties en de intensivering van de landbouw. Om het archeologische erfgoed beter te beschermen hebben de Europese ministers van Cultuur in 1992 het Verdrag van Valletta opgesteld (ook bekend als het Verdrag van Malta).

Een essentieel uitgangspunt van dit verdrag is dat behoud van archeologisch erfgoed in de bodem (in situ) in iedere fase van planontwikkeling dient te worden meegewogen. Als behoud in de bodem (bv door middel van technische maatregelen en/of planaanpassing) geen optie is, dient het bouwplan te voorzien in maatregelen om archeologische overblijfselen op een juiste wijze (volgens het wettelijk verplichte Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie) te documenteren en de informatie en vondsten te behouden. Het verdrag stelt de initiatiefnemer van een ruimtelijk plan, dat bodemverstoring tot gevolg heeft, verantwoordelijk voor de planologische en de financiële inpassing van archeologisch onderzoek. De nieuwe wet ter uitvoering van dit verdrag, de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (Wamz: Stb. 2007,42), is per 1 september 2007 definitief van kracht.

Op grond van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg zijn vier wetten gewijzigd: de Monumentenwet 1988, de Ontgrondingenwet, de Wet milieubeheer en de Woningwet. De Wet op de Ruimtelijke Ordening bevatte al voorschriften om meer rekening te houden met archeologie ten behoeve van kwaliteitsverbetering van ruimtelijk beleid.

De wetgever heeft het bestemmingsplan als het belangrijkste instrument aangewezen voor de bescherming van archeologische waarden.¹ Dat betekent dat bij de vaststelling van een bestemmingsplan niet alleen rekening moet worden gehouden met bekende archeologische monumenten, maar ook met de omstandigheid dat in bepaalde terreinen nog archeologische resten in de bodem kunnen worden aangetroffen. Door de wetswijzigingen worden archeologische belangen vanaf het begin van de besluitvorming in de ruimtelijke ordening meegewogen. Ondanks de getroffen maatregelen om vooraf archeologisch onderzoek in te plannen kunnen toevalsvondsten bij bouwprojecten worden aangetroffen. Hiervoor blijft de meldingsplicht van kracht.²

2.3 Provincie Noord-Holland

De provincie Noord-Holland heeft de Cultuurnota 2005-2008 vastgesteld waarin gebieden, die naar verwachting archeologisch waardevol zijn, zijn aangewezen als provinciale archeologische attentiegebieden op de Cultuurhistorische Waardenkaart Provincie Noord-Holland (CHW).

Culturele planologie en cultureel behoud behoren tot de vier kerntaken, zoals de provincie die heeft geformuleerd in de Cultuurnota 2005-2008 (Provincie Noord-Holland 2004). Hiermee sluit de provincie aan op de Nota Belvédère uit 1999, waarin behoud van cultuurhistorie door ontwikkeling wordt nagestreefd. De provincie betreft nadrukkelijk culturele waarden, waaronder ook archeologie, bij de realisatie van de ruimtelijke- en stedelijke vernieuwing. Hiertoe zijn gebieden, die naar verwachting archeologisch waardevol zijn, aangewezen als provinciale archeologische attentiegebieden op de Cultuur Historische Waardenkaart Provincie Noord-Holland (CHW). De waardestellingen van de CHW-kaart zijn bedoeld als primaire algemene indicaties die per specifiek plangebied nadere invulling en precisering behoeven. Dit leidt tot nadere waardestellingen voor plangebieden met zowel lage als hoge waarderingen op de CHW-kaart.

¹ Artikel 38a lid 1 van de gewijzigde Monumentenwet schrijft hierover dat *De gemeenteraad bij vaststelling van een bestemmingsplan als bedoeld in artikel 3.1 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond, rekening houdt met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten.* Met 'monument' wordt hier een (onbeschermd) archeologisch monument bedoeld, ofwel *alle terreinen welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde* (art. 1 Monumentenwet).

² Artikel 53 van de gewijzigde monumentenwet 1988.

2.4 Gemeente Amsterdam

In aansluiting op het rijks- en provinciaal beleid besteedt de gemeente specifieke aandacht aan vroegtijdige inpassing van archeologie in de ruimtelijke ordeningsprocessen. Uitgangspunt hierbij is een kwalitatief adequaat beheer van het cultureel erfgoed met aandacht voor een efficiënte voortgang van bouwprocessen en kostenbeheersing. Tegen deze achtergrond is de afdeling Archeologie BMA in 2001 gestart met een nadere inventarisatie van archeologische verwachtingen in elk afzonderlijk stadsdeel. Hiertoe worden onder meer verschillende historische kaartbeelden van het stadsdeelgebied met elkaar vergeleken. Deze inventarisatie is bedoeld als een verfijning van het verwachtingsbeeld van de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) en de Cultuur Historische Waardenkaart (CHW kaart) van de provincie Noord-Holland, en de landelijke Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) waarin de stedelijke gebieden niet gekarteerd zijn.

De nieuwe wetgeving houdt in dat bij vaststelling van een nieuw bestemmingsplan altijd een nadere waardestelling nodig is van de aanwezige archeologische verwachting in de vorm van een bureauonderzoek. Dit bureauonderzoek behelst een specificatie van eventuele archeologische waarden binnen een specifiek plangebied en een advies met betrekking tot het daarbij behorende beleid. Bij de formulering van het beleid staat altijd de balans tussen het archeologische belang ten opzichte van de voortgang van het ruimtelijke ontwikkelingsproces centraal.

De bescherming van (verwachte) archeologische waarden kan in een bestemmingsplan (o.a.) worden geregeld met een aanlegvergunning als bedoeld in artikel 3.3.a van de Wet op de Ruimtelijke Ordening. Verder kan in het belang van de archeologische monumentenzorg worden bepaald dat de aanvrager van een reguliere bouwvergunning als bedoeld in artikel 44, eerste lid, van de Woningwet een rapport dient over te leggen als bedoeld in artikel 39, tweede lid en kan worden bepaald dat aan een reguliere bouwvergunning als bedoeld in artikel 44, eerste lid, van de Woningwet voorschriften kunnen worden verbonden als bedoeld in artikel 39, derde lid, van de Monumentenwet. Zowel aan een aanlegvergunning als vrijstelling kunnen voorschriften worden verbonden in het belang van de archeologische monumentenzorg.

De vrijstellingsdrempels voor archeologisch vervolgonderzoek berusten op een combinatie van de specifieke cultuurhistorische / archeologische waarden, de oppervlakte van het te ontwikkelen terrein en de diepte van de bodemingreep. Hoe hoger de archeologische verwachting, des te kleiner een gebied is waaraan een vergunning is gekoppeld. Binnen de huidige situatie gelden in Amsterdam dertien beleidsvarianten:

- 1: gebieden met bekende archeologische waarden. Hier is bij elke bodemingreep ongeacht de omvang of diepte archeologisch onderzoek noodzakelijk
- 2: bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Hier is bij bodemingrepen dieper dan 0,50 m onder het maaiveld en met een oppervlakte groter dan 50 m² archeologisch veldonderzoek noodzakelijk.
- 3: gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog aanwezige historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. Deze gebieden zijn onbebouwd of de bebouwing dateert van vóór de 19de eeuw. Bij bodemingrepen dieper dan 0,50 m onder het maaiveld en met een oppervlakte groter dan 100 m² is archeologisch veldonderzoek noodzakelijk.
- 4: bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog in het landschap zichtbare historisch infrastructurele assen / in historische woonkern buiten het

historische centrum van Amsterdam. De bebouwing dateert uit het einde van de 19de eeuw. Hier is bij bodemingrepen dieper dan 1,00 m onder het maaiveld en met een oppervlakte groter dan 100 m² archeologisch veldonderzoek noodzakelijk.

- 5: bebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting langs voormalige (overbouwde of opgehoogde) historisch infrastructurele assen / in historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. De bebouwing of ophoging dateert uit de 20ste eeuw. Hier is bij bodemingrepen dieper dan 2,00 m onder het maaiveld en met een oppervlakte groter dan 500 m² archeologisch veldonderzoek noodzakelijk.

- 6: onbebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting in de landelijke periferie van Amsterdam. Hier liggen archeologische vondsten dicht aan het oppervlak. Op sommige plaatsen zijn relevante archeologische lagen opgenomen in de bouwvoor. De bouwvoor heeft gemiddeld een diepte van 0,3 – 0,5 m waaronder een eerste sporenvlak zichtbaar wordt. Daarom is bij bodemingrepen groter dan 500 m² en dieper dan 0,50 m onder het maaiveld archeologisch veldonderzoek noodzakelijk.

- 7: bebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting in de voormalige (overbouwde of opgehoogde) landelijke periferie van Amsterdam. De bebouwing of ophoging dateert uit het einde van de 19de eeuw. Hier is bij bodemingrepen dieper dan 1,00 m onder het maaiveld en met een oppervlakte groter dan 10.000 m² archeologisch veldonderzoek noodzakelijk.

- 8: bebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting in de voormalige (overbouwde of opgehoogde) landelijke periferie van Amsterdam. De bebouwing of ophoging dateert uit de 20ste eeuw. Hier is archeologisch veldonderzoek noodzakelijk bij bodemingrepen dieper dan 2,00 m onder het maaiveld en met een oppervlakte groter dan 10.000 m².

- 9: terreinen met een lage archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Hier is bij bodemingrepen dieper dan 3,00 m ÷ NAP en met een oppervlakte groter dan 500 m² archeologisch veldonderzoek noodzakelijk. De NAP maat is gebaseerd op het gemiddelde doorvaartprofiel.

- 10: gebieden met een lage archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn buiten het historische centrum van Amsterdam. Hier is archeologisch veldonderzoek noodzakelijk bij bodemingrepen dieper dan 3,00 m ÷ NAP en met een oppervlakte groter dan 10.000 m². De NAP maat is gebaseerd op het gemiddelde doorvaartprofiel.

- 11: gebieden met een lage archeologische verwachting van een in oorsprong opgespoten eiland (bijv. baggerdepots uit de 19de eeuw of eilanden zoals IJburg) in het IJ. Bij bodemingrepen dieper dan 4,00 m ÷ NAP en met een oppervlakte groter dan 10.000 m² is archeologisch veldonderzoek noodzakelijk.

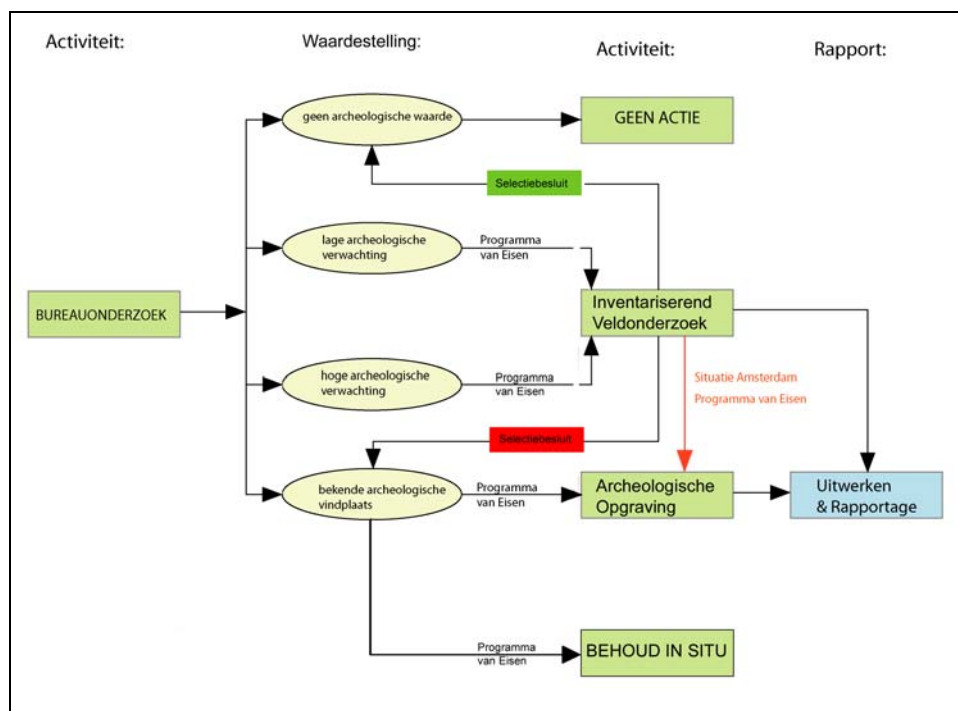
- 12: gebieden met een lage archeologische verwachting die in het IJ en/of terreinen die als haven in gebruik zijn. Hier is bij bodemingrepen dieper dan 4,00 m ÷ NAP en met een oppervlakte groter dan 10.000 m² is archeologisch veldonderzoek noodzakelijk.

- 13: gebieden zonder archeologische overblijfselen omdat hier al archeologisch onderzoek of grootschalig grondverzet heeft plaatsgevonden voor bijv. zware funderingen, kelders, tunnels ed. Er geldt daarom een lage archeologische verwachting en derhalve een vrijstelling voor archeologisch onderzoek. Deze categorie plangebieden zijn wel indirect van belang voor archeologische planning omdat ze aanwijzingen geven voor de eventuele aanwezigheid van archeologische resten in omliggende gebieden. Van het dieptecriterium kan alleen afgeweken worden als exacte gegevens over de bodemopbouw of de aanwezige verstoringen bekend zijn.

2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

Voor de inpassing van archeologisch onderzoek in het proces van de ruimtelijke planvorming bestaat een standaard pakket van maatregelen waarvan de kwaliteitsnormen door het ministerie van OCW zijn opgesteld (KNA: Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie). De maatregelen gaan uit van een gefaseerde aanpak zodat per plangebied een op maat gesneden programma kan worden opgesteld. Al naar gelang de locatie, de aard van de bodemingreep en de archeologische verwachting wordt een op maat gesneden programma opgesteld. Er is sprake van een gefaseerde aanpak waarbij een onderscheid gemaakt wordt in het Bureauonderzoek (BO), eventueel gevolgd door het Inventariserend Veldonderzoek (IVO) en de Archeologische Opgraving (AO) of een Archeologische Begeleiding (AB).

Het IVO is bedoeld om de resultaten van het bureauonderzoek te toetsen. Het geeft inzicht in de aanwezigheid en toestand van de archeologische overblijfselen in de bodem. Een AO wordt uitgevoerd in geval er sprake is van een vindplaats met archeologische resten die volledig dienen te worden gedocumenteerd en geborgen. Een AB houdt in dat er geen apart archeologisch onderzoek plaatsvindt voorafgaand aan het bouwproces, maar dat de bouwgreep onder begeleiding van een archeoloog wordt uitgevoerd. Volgens de vigerende KNA voorschriften kan dit alleen in geval van uitzondering, bijvoorbeeld wanneer er sprake is van een beperkte bodemingreep op een gewaardeerd terrein of een AMK-terrein. Elke onderzoeksfase wordt afgesloten met een selectiebesluit. Hierin wordt vastgesteld welke delen van een plangebied in aanmerking komen voor verder archeologisch onderzoek of voor bescherming en welke delen van het plangebied verloren gaan zonder een archeologische opgraving (afb. 2). De wijze waarop de verschillende archeologische werkzaamheden worden uitgevoerd is afhankelijk van de omvang van de bouwlocatie, de aard van de archeologische resten en de opzet van het civiel technisch programma. Goede integratie van de het archeologisch programma in het bouwproces is een belangrijke voorwaarde voor efficiëntie in de uitvoering.

2 Getrapte onderzoeksbenadering

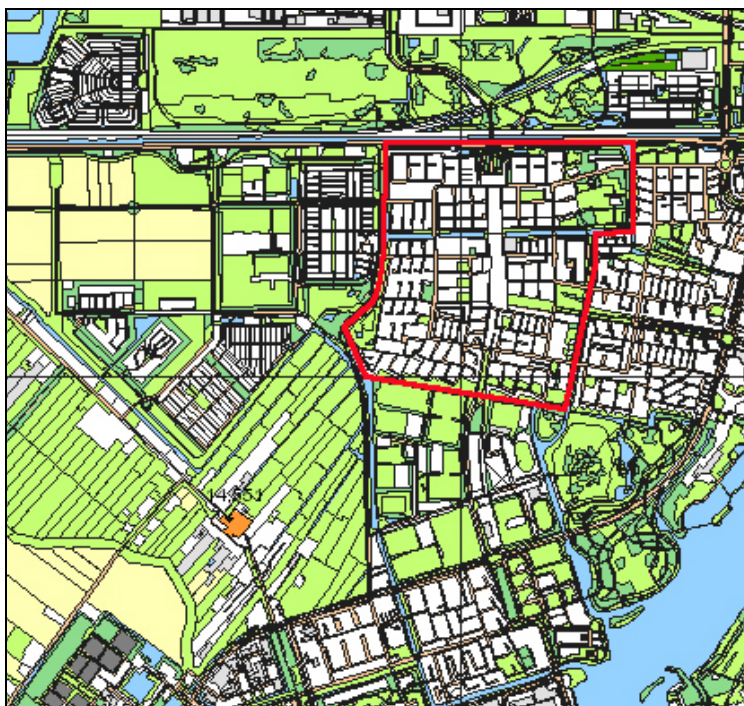
Voor alle veldonderzoeken is een Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden voor het werk vastgelegd. Het vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. In het PvE wordt tevens beschreven of archeologische overblijfselen in de bodem bewaard kunnen blijven of dat opgraven van deze resten noodzakelijk is (selectiebesluit). Het PvE is onderdeel van de bouwprocedure. Het opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

Ondanks de maatregelen om vooraf archeologisch onderzoek in te plannen kunnen toevallsvondsten bij bouwprojecten worden aangetroffen. Hiervoor blijft de meldingsplicht van kracht.³ Deze houdt in dat de gemeente dient te worden geïnformeerd door de uitvoerder of opdrachtgever zodat op basis van noodonderzoek maatregelen ter documentatie of berging getroffen kunnen worden.

2.6 Situatie plangebied Geuzenveld deelgebied G

Binnen het plangebied zijn geen wettelijk beschermde archeologische monumenten aangewezen. Bovendien ligt het plangebied volgens de Cultuur Historische Waardenkaart van de provincie Noord-Holland (CHW) buiten zones met een archeologische waardering (afb. 3).

Dit verwachtingsbeeld is algemeen van aard en dient in het kader van de bouwplanvorming nader te worden uitgewerkt. Het voorliggende bureauonderzoek betreft een historisch topografische analyse ten behoeve van een specificatie en een ruimtelijk onderscheid van archeologische verwachtingen.

³ Bestemmingsplangebied Geuzenveld deelgebied G, in rood aangegeven, op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK). Binnen het plangebied zijn geen terreinen met een archeologische waarde aanwezig. Ten zuiden van het plangebied ligt in de knik van de Osdorperweg een terrein van hoge archeologische waarde (oranje). De Cultuurhistorische Waardenkaart van de Provincie Noord-Holland (CHW) komt overeen met het AMK-kaartbeeld.

³ Artikel 53 van de gewijzigde monumentenwet 1988.

3 Bodemkunde en historie

3.1 Algemeen

Het huidige 'natuurlijke' landschap in en om Amsterdam wordt in grote mate bepaald door de landschapsvorming die zich voltrok in het Holoceen, de periode na de laatste IJstijd (ca. 10.000 BP: het Pleistoceen). Er heerste toen vanaf ca. 4.000 BP een gematigd klimaat waarin veengroei mogelijk was. Toen ontstond hier in de kuststreek het zogenaamde Hollandveen. Het Hollandveen Laagpakket bevindt zich thans in de ondergrond tussen gemiddeld 4 - 5 m ÷ NAP en 2 m ÷ NAP en plaatselijk tot 0 m NAP. Dit natuurlijke landschap is omgevormd tot een veenweidegebied door middel van grootschalige veenontginningen, die in de 11de eeuw van start gingen. Bij de cultivatie van het landschap speelde de waterhuishouding een cruciale rol. Tegelijkertijd met de veenontginningen begon ook de aanleg van dijken en later in de 17de en 18de eeuw volgden de uitgebreide droogmakerijen waarbij grote watergebieden in Noord-Holland werden ingepolderd.

Wat de vroegste bewoning van Amsterdam betreft dateren de oudste archeologische sporen van huizen tot nu toe uit de 12de eeuw. Rond de stad en met name op de hoger gelegen strandwallen in Noord Holland zijn vindplaatsen met bewoningsporen die teruggaan tot in de Bronstijd (ca. 2.000 - 800 v. Chr.).

Op de eerste bewoningsfasen langs aan de oevers van de Amstel bij de Zeedijk en de Warmoesstraat uit de 12de en 13de eeuw volgde de eerste stedelijke ontwikkeling vanaf de 14de eeuw. De stad kreeg in de 15de eeuw (1482) voor het eerst een stenen omwalling. De middeleeuwse stad was omsloten door de huidige Singel aan de westkant en de Gelderse Kade en Kloveniersburgwal aan de oostkant. In de periode 1585-1662 groeide de stad explosief door vier stadsuitbreidingen. Ten tijde van de Eerste Uitleg (1585-1586) verplaatste de stadsrand zich naar de huidige Herengracht en Oude Schans. Bij de Tweede Uitleg (1592-1596) werden vier nieuwe woon-, werkeilanden aan de oostkant van de stad aangelegd (Marken, Uilenburg, Rapenburg en Vlooienburg). In 1610 ontstond met de Derde Uitleg aan de westzijde van de stad het eerste deel van de grachtengordel met de Jordaan, begrensd door de Leidsegracht. De vroege 17de-eeuwse stad werd beschermd door een aarden wal met elf bastions. Met de Vierde Uitleg van 1662 werd in de Gouden Eeuw het halfcirkelvormig stadsplan van Amsterdam voltooid met de oostelijke deel van grachten die over de Amstel naar het IJ doorliepen en de Oostelijke eilanden (Kattenburg, Wittenburg, Oostenburg). De nieuwe stadswal met gracht (nu in totaal 26 bastions) volgde het tracé van de huidige Singelgracht.

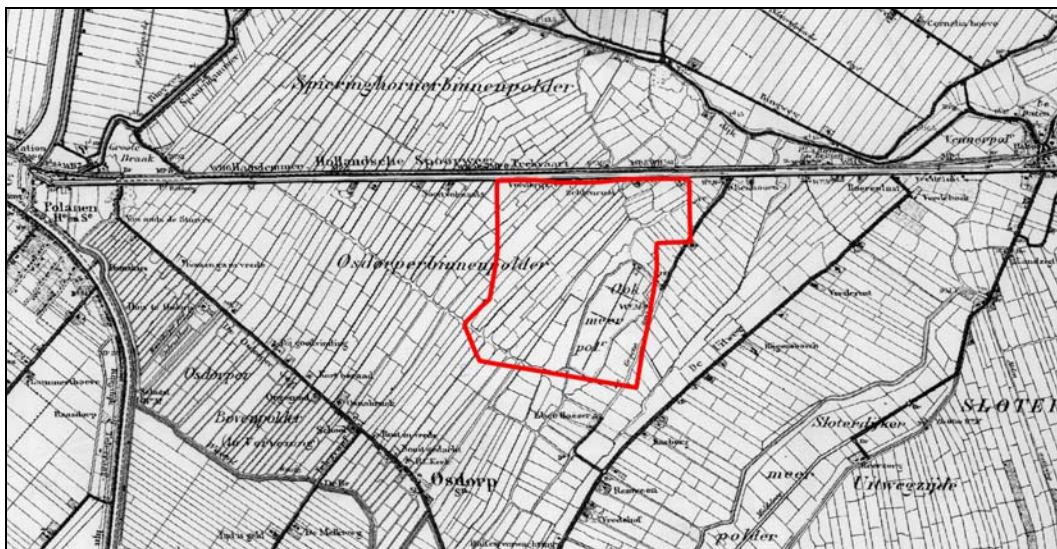
De eerste woonwijken buiten de Singelgracht verrezen naar aanleiding van het uitbreidingsplan Kalff in 1877, gevolgd door een tweede ring na annexatie van grote delen van de gemeenten Nieuwer-Amstel en Sloten in 1896. De 20ste-eeuwse groei van de stad valt uiteen in vier fasen; bebouwing van de Baarsjes, Zuid en Oost in de twintiger en dertiger jaren, het door nieuwbouw aaneengroeien van voormalige dijkdorpen in Amsterdam Noord, de wederopbouwijken aan de westzijde van de stad (de Westelijke Tuinsteden) en de bebouwing van de voormalige Bijlmermeer in de zestiger en zeventiger jaren. Met IJburg borduurt de stad begin 21ste eeuw weer voort op het concept van vier eeuwen tevoren, het creëren van stedelijk areaal in het IJ.

3.2 Historisch-topografische inventarisatie

Voor de historisch topografische analyse zijn verschillende cartografische bronnen gebruikt, waaronder de Topografische Militaire Kaart (1854) gecombineerd met gegevens van de kaart van Amsterdam en omstreken van Nicolaes Visscher (ca. 1700) en de Chromotopografische Kaart (ca. 1890).

Ontginningen

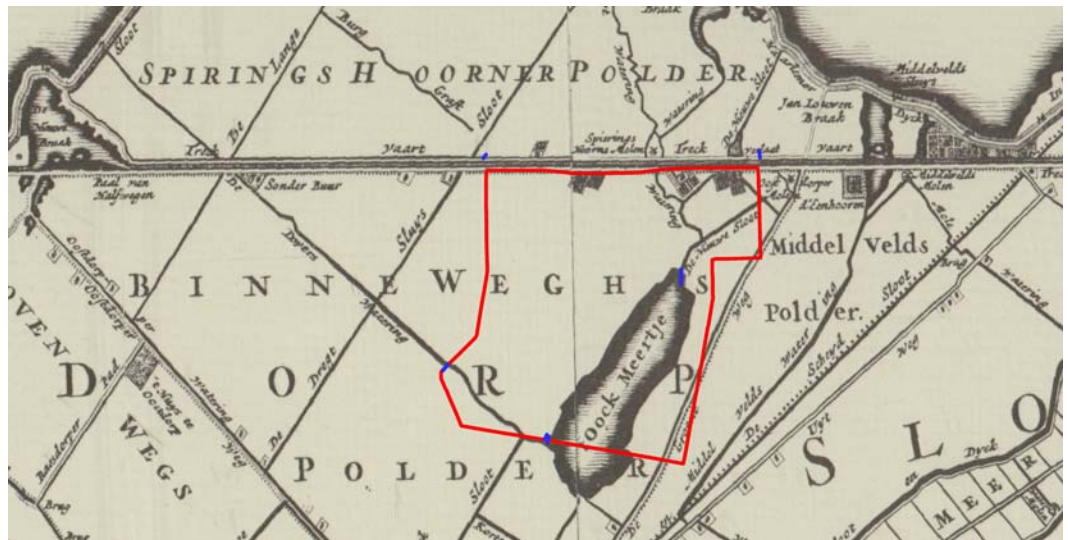
Het bestemmingsplangebied Geuzenveld deelgebied G ligt binnen het areaal van de voormalige Osdorper Binnenpolder. Dit landelijke gebied behoorde in het verleden tot de ambachtsheerlijkheid Sloten. Sloten telde vier 'bannen' (rechtsgebieden), te weten Sloten, Sloterdijk, Osdorp en de Vrije Geer. De ontginning van de polders in en rondom Sloten startte vermoedelijk in de 11de of 12de eeuw. De oorsprong van de ontginning lag op diverse plaatsen. Doorgaans vormde een waterloop de basis. Haaks op het water werden percelen uitgezet met een onderlinge afstand van 30 tot 100 m. Aan de kopse kant verreesen boerderijen op huisterpen en ontstond de voor het veenlandschap typerende lintbebouwing. De percelen werden door middel van perceleringssloten gescheiden. Deze sloten dienden tevens om het natte veengebied te ontwateren. Door de ontwatering kwam het veen droog te liggen en ontstond een geschikt akkergebied. Bijkomend gevolg van de ontwatering van het veen was de daling van het maaiveld en stonden de akkers bloot aan overstromingsgevaar. Ter bescherming werden achter- en zijkaden aangelegd. De Groeneweg is zo'n zijkade en was tevens de grens tussen de Osdorper Binnenpolder en de Middelveldsche Polder. Ondanks de aanleg van kaden trad er vernatting van de percelen op. Daarom bracht men nieuwe stroken veen in cultuur. Bij de verlenging van de kavels schoof ook vaak de bewoning op. De achterkade werd dan als secundaire ontginningsas in gebruik genomen (Stol, 1993). Dit zogenaamde slagenlandschap is nog duidelijk te zien op historische kaarten (afb. 4).

4 Chromotopografische Kaart uit ca. 1900 waarop de langgerekte verkaveling zichtbaar is. In het plangebied (rood) liggen de Groeneweg die een ontginningszijkade volgt, en het voormalige Ookmeer. De Haarlemmertrekvaart ligt er direct ten noorden van.

Ookmeer

Ondanks diverse waterstaatkundige maatregelen vonden met regelmaat overstromingen plaats. Door diverse stormvloeden in de 12de en 13de eeuw gingen grote stukken veengebied verloren en ontstonden binnenmeren zoals het Ookmeer. Hoewel het meer

5 Uitsnede van de kaart van Nicolaes Visscher (ca. 1700) met het plangebied (rood). Hier ligt het Ookmeer nog voor inpoldering.

in de banne van Osdorp lag was het eigendom van de stad Amsterdam, dat het meer voor visserij verpachte. De opbrengsten vanuit deze pacht was in de 19de eeuw zo minimaal geworden dat Amsterdam in 1855 het meer verkocht aan particuliere eigenaren. In 1874 is het Ookmeer drooggelegd (Jansen 1962).

Haarlemmertrekvaart

In 1631 is door de steden Haarlem en Amsterdam gezamenlijk besloten tot de aanleg van een vaart met trek- en wagenweg tussen beide steden. De Haarlemmertrekvaart was daarmee de eerste trekvaart. De vaart/weg verving zowel de oude route over land, namelijk de kronkelige Haarlemmerdijk, als de route over water, namelijk het IJ. Omdat de vaart in verbinding stond met het IJ en het Haarlemmermeer werden aan het begin en aan het eind van de vaart sluizen aangebracht. Voor het onderhoud van de weg werd tol geheven bij de tolhuizen. Tot de komst van de spoorverbinding in de negentiende eeuw bleef de trekschuit het belangrijkste personenvervoermiddel tussen Amsterdam en Haarlem. Langs de Haarlemmertrekvaart verrezen in de loop van de 17de eeuw meerdere boerderijen en buitenplaatsen waar de bewoners uit de stad gedurende de zomermaanden verbleven (Meischke, 1958). Tussen het Eendrachtspark en de Pieter Postsingel bevonden de buitenplaatsen Zeldenrust en Vrederijk.

Stedelijk woongebied

In 1848 werden de bannen Sloten, Sloterdijk, Osdorp en de Vrije Geer zelfstandige gemeentes. Deze situatie duurde tot de Amsterdamse annexatie in 1921. De Osdorper Binnepolder behoorde tot halverwege de 20ste eeuw tot de rand van de stad. Een groot deel van de polder was nog een landelijk gebied. Aan het landelijke karakter van het gebied kwam pas in de tweede helft van de 20ste eeuw een eind. In het Algemeen Uitbreidingsplan voor Amsterdam (1935, herzien 1938 en 1939) werden de polders ten westen van de stad bestemd voor de vestiging van industrie en de Westelijke Tuinsteden. De Osdorper Binnepolder kreeg voor een groot deel een woonbestemming. Met uitzondering van de Haarlemmertrekvaart is de oorspronkelijke infrastructuur grotendeels verdwenen.

3.3 Overzicht archeologische vindplaatsen

In het plangebied is tot op heden geen archeologisch veldonderzoek uitgevoerd. Concrete aanwijzingen over de kwaliteit van archeologische sporen zijn daarom niet voorhanden. De aanwezigheid en aard van eventuele archeologische resten dienen op basis van een historisch topografische inventarisatie in te worden geschat (hoofdstuk 4).

De ondergrond van het plangebied bestaat uit een kleipakket uit de formatie Naaldwijk, dat in deze zone van Amsterdam gemiddeld op 5,00 m ÷ NAP begint. Daarboven bestaat de ondergrond uit Hollandveen, dat in deze zone van Amsterdam gemiddeld op 3,00 m ÷ NAP begint. De bovenste laag (ca. 2,00 m dik) betreft recent aangebrachte grond. Op basis van de beschreven bodemopbouw gecombineerd met de NAP hoogte van het huidige maaiveld (ca. 0,80 m ÷ NAP) kan er vanuit gegaan worden dat het maaiveld in het plangebied zich ca. 1,50 m boven het oorspronkelijke polderpeil (ca. 2,16 m ÷ NAP) bevindt. In principe betekent dit dat eventuele archeologische sporen of vondsten op een diepte van ca. 1,50 m onder het huidige maaiveld liggen.

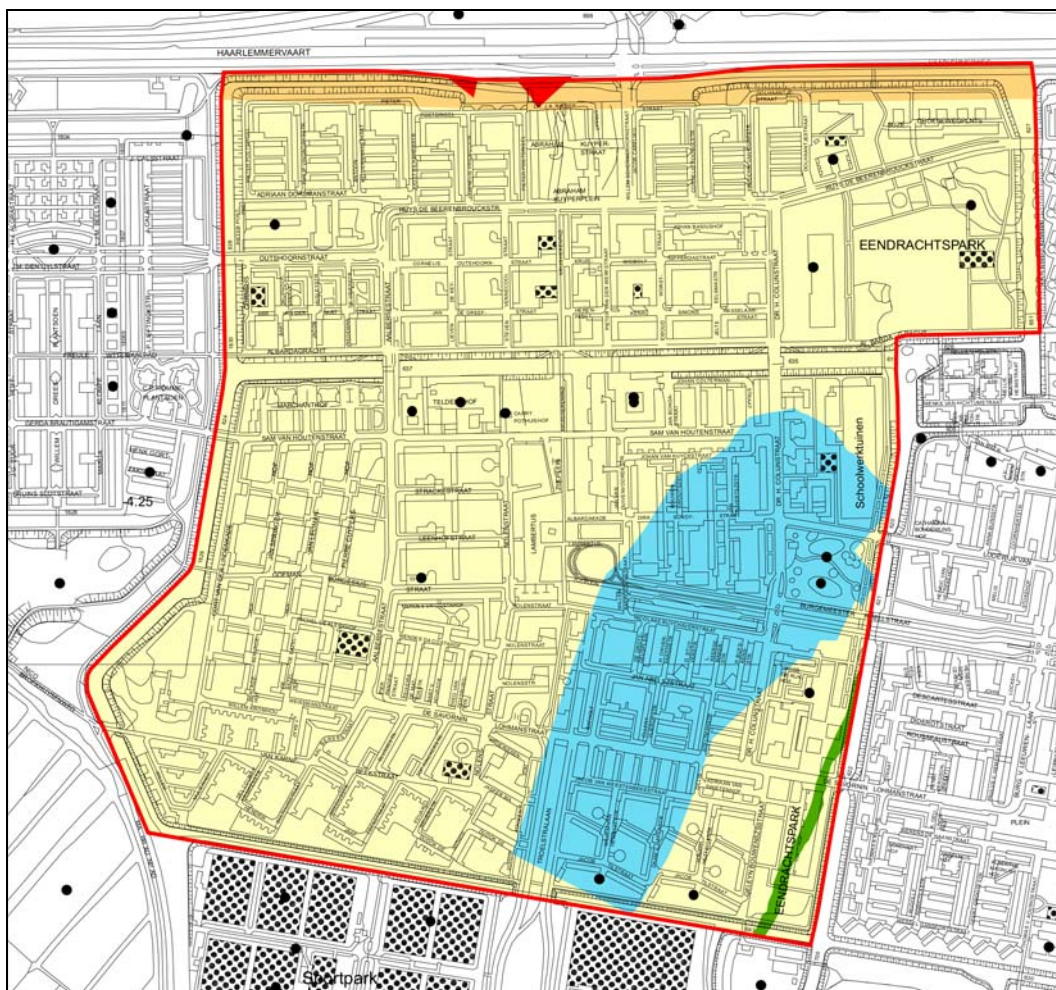
Ten aanzien van de archeologische kwaliteit van de ondergrond van het plangebied dient met (sub)recente verstoringen en ophogingen rekening te worden gehouden. De kans is groot dat bij de aanleg van de huidige woonwijk de bodem is vergraven. Dit betekent dat eventuele oorspronkelijke archeologische resten waarden hier waarschijnlijk verstoord zijn. In de bodem van de onbebouwde delen binnen het plangebied kunnen nog wel (intacte) archeologische overblijfselen bewaard zijn.

4 Archeologische verwachtingenkaart

Op basis van de historisch-topografische en archeologische inventarisatie (hoofdstuk 3) zijn binnen het bestemmingsplangebied Geuzenveld deelgebied G materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met de gebruiks- en bewoningsgeschiedenis als landelijk gebied van de 12de tot de 20ste eeuw, zoals ontginnings- en bewoningsactiviteiten uit de laatmiddeleeuwse periode en bewoningssporen uit de daaropvolgende periode (Nieuwe Tijd). Dit leidt tot een verwachtingenkaart met vijf zones van archeologische materiële neerslag (zone A-E).

Archeologische verwachtingszones op basis van cultuurhistorische informatie

- **Begrenzing plangebied**
- **A Buitenplaatsen langs de Haarlemmertrekvaart.** Sporen van bewoning en bebouwing vanaf de 17de eeuw. Daarbij gaat het om funderingen en sporen zoals beerputten, tuinen en afvallagen. Vanwege de lange gebruikperiode en geringe verstoring hebben de archeologische sporen een hoge dichtheid en sterke onderlinge samenhang. De archeologische verwachting is daarom hoog.
- **B Bewoning langs de Haarlemmertrekvaart.** Betreft de zone van bewoning langs de Haarlemmertrekvaart. De materiële neerslag betreft sporen van gebouwen, losse vondsten en afval. Vanwege de lange gebruikperiode en geringe verstoring hebben de archeologische sporen een hoge dichtheid en sterke onderlinge samenhang. De archeologische verwachting is daarom hoog.
- **C Groene weg.** Betreft het tracé van de middeleeuwse kadijk. De kadijk was tevens als weg in gebruik. De materiële neerslag betreft losse vondsten, afval en sporen van de weg- of dijkstructuur. Dergelijke overblijfselen hebben weinig tot geen samenhang en een wijde verspreiding. De archeologische verwachting is daarom laag.
- **D Ookmeer.** Hier kunnen sporen voorkomen van de visserij-activiteiten, in vorm wrakken van scheepjes of vistuig (9fuiken etc). Een andere categorie betreft sporen die verband houden met bewoning en landgebruik vanaf 1874 of met de verkaveling of afvalstort uit het laatste kwart van de 19de eeuw. Dergelijke overblijfselen hebben weinig tot geen samenhang en een wijde verspreiding. De archeologische verwachting is daarom laag.
- **E Sloterbinnenpolder.** Hier kunnen sporen voorkomen die verband houden met bewoning en landgebruik. De materiële neerslag betreft erven, terpen verkavelingsporen, sloten en kades uit de ontginningsperiode (12de/13de eeuw). Dergelijke overblijfselen hebben weinig tot geen samenhang en een wijde verspreiding. De archeologische verwachting is daarom laag.

5 Archeologische beleidskaart

De archeologische beleidsadvieskaart van het bestemmingsplangebied Geuzenveld deelgebied G is een vereenvoudigde weergave van de diverse archeologische verwachtingen (hoofdstuk 4). De kaart is bedoeld als een schematisch ruimtelijk overzicht van de maatregelen die nodig zijn voor de zorg voor het archeologische erfgoed binnen bepaalde zones of locaties in het plangebied. De verwachtingen worden beleidsmatig gewaardeerd door ze te koppelen aan de huidige toestand van het terrein en de mogelijk opgetreden bodemverstoringen. Het waarderingsstelsel resulteert in de clustering van de zones binnen twee waarden: een hoge en een lage waarde, ieder met bijbehorende beleidsmaatregelen. Tot slot liggen binnen het plangebied terreinen waar als gevolg van grootschalig grondverzet geen archeologische restanten meer aanwezig zijn.

Begrenzing plangebied

Hoge verwachting

Afhankelijk van de grootte en diepte van de toekomstige ontgraving kunnen archeologische waarden worden aangetast. Vanwege de hoge verwachting geldt dat bij bodemingrepen dieper dan 1,00 m onder maaiveld en met een oppervlak groter dan 100 m² een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) in de planvorming wordt opgenomen.

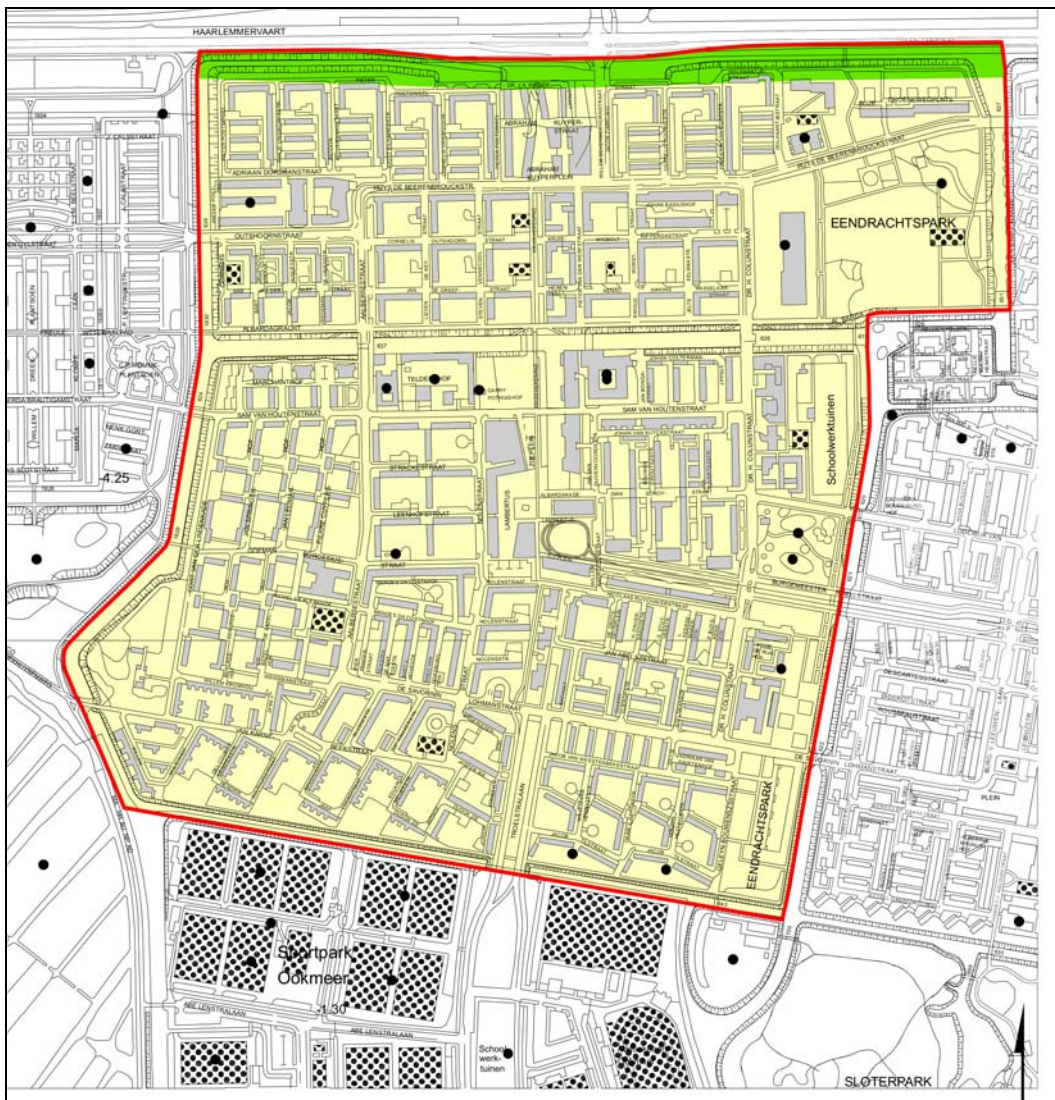
Lage verwachting

Afhankelijk van de grootte en diepte van de toekomstige ontgraving kunnen archeologische waarden worden aangetast. Vanwege de lage verwachting geldt dat bij bodemingrepen dieper dan 2,00 m onder maaiveld en met een oppervlak groter dan 10.000 m² een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) in de planvorming wordt opgenomen.

(Sub)recente verstoring.

In deze delen van het plangebied is de bodem verstoord vanwege de aanleg van de bebouwing in de jaren '50 en de aanleg van wegtracés in de eerste helft van de 20ste eeuw. Daarmee is dit deel van het plangebied vrijgesteld van verdere archeologische maatregelen.

Conclusie

Het voorliggende bureauonderzoek is uitgevoerd in het kader van de actualisering van diverse bestemmingsplannen. Op basis van de historisch topografische inventarisatie kan geconcludeerd worden dat voor de zone ten zuiden van de Haarlemmertrekvaart een hoge archeologische verwachting geldt. Dit betekent dat bij toekomstige bodemingrepen het archeologische erfgoed aangetast kan worden. Voor deze zone geldt daarom dat bij bodemingrepen die groter zijn dan 100 m² en dieper gaan dan 1,00 meter beneden het maaiveld een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) plaats moet vinden.

Voor de overige onbebouwde delen binnen het plangebied geldt een lage archeologische verwachting. Voor deze terreinen geldt dat bij bodemingrepen groter dan 10.000 m² en dieper dan 2,00 meter beneden het maaiveld een Inventariserend Veldonderzoek (IVO) vereist is.

Ter plaatse van de bebouwde delen evenals ter plaatse van enkele wegen is het bodemarchief zo verstoord dat hier geen archeologische resten meer in de bodem aanwezig zijn. Deze terreinen zijn vrijgesteld van archeologische maatregelen zodat hier geen archeologisch veldonderzoek in de bouwplanning behoeft te worden opgenomen. Overigens geldt voor het gehele plangebied dat ook in geval geen archeologisch vooronderzoek vereist is en er toch archeologische overblijfselen ouder dan 50 jaar bij bouwwerkzaamheden aangetroffen worden, deze volgens de wet bij de gemeente aangemeld dienen te worden, zodat in gezamenlijk overleg met de uitvoerder maatregelen getroffen worden tot noodonderzoek voor documentatie en berging van de vondsten.

Bronnen

Digitale bronnen

Cultuur Historische Waardenkaart provincie Noord-Holland. <http://chw.noord-holland.nl>
Archeologisch Informatiesysteem (ARCHIS)

Literatuur

BMA, *Ruimte voor Geschiedenis. Beleidsnota Monumenten en Archeologie* Amsterdam 2005-2010, Amsterdam 2005

Jansen, L., 'Het Ookmeer', *Ons Amsterdam* 62 (1962), 267-267

Meischke, R., 'Buitenverblijven van Amsterdam voor 1625', *Amstelodamum* 70 (1978), 82-106.

Stol, T., *Wassend water, dalend land. Geschiedenis van Nederland en het water*, Utrecht/Antwerpen 1993.

Provincie Noord-Holland, *Cultuur Verbindt. Cultuurnota 2005-2008 Provincie Noord-Holland*, Haarlem 2004

Afmelding:

Archiscode: 22506

datum: 06-08-2008

Controle proces en waardestelling

Dr. J. Gawronski

Voor akkoord

Datum

Hoofd afdeling Archeologie BMA
dr. J. Gawronski

Colofon

Archeologisch Bureauonderzoek 08-082

Datum:	4 augustus 2008
Status:	definitief
Opdrachtgever:	Stadsdeel Geuzenveld Postbus 6718 1060 JA Amsterdam
Contactpersoon:	mevr. Ir. V. Stönnner 020-8898398
Redactie:	dr. J. Gawronski
Tekst:	drs. R.M. Jayasena, drs. L.F. de Leeuw
Tekeningen:	drs. R.M. Jayasena, drs. L.F. de Leeuw

© Bureau Monumenten & Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2008

Postbus 10718
1001 ES Amsterdam
020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BMA.